

**Uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 6 października 2000 r., III CZP
31/00**

Przewodniczący: Prezes SN Tadeusz Ereciński

Sędziowie SN: Gerard Bieniek, Barbara Myszka, Henryk Pietrkowski, Lech Walentynowicz, Tadeusz Wiśniewski, Tadeusz Żyznowski (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy przy udziale Prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyszyn w sprawie z wniosku Gminy Miasta B. z udziałem Julity N. o zniesienie współwłasności nieruchomości po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 6 października 2000 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 13 marca 2000 r. do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 k.p.c.:

„Czy postanowienie sądu drugiej instancji oddalające zażalenie na postanowienie o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu do zażądania uzasadnienia orzeczenia sądu pierwszej instancji (art. 517 w związku z art. 357 § 1 k.p.c.) jest orzeczeniem kończącym postępowanie, jeżeli wniosek ten został złożony po terminie z art. 369 § 2 k.p.c.?”

podjął następującą uchwałę:

Postanowienie sądu drugiej instancji oddalające zażalenie na postanowienie o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu do zgłoszenia żądania sporządzenia uzasadnienia orzeczenia, nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie także wówczas, gdy wniosek ten został złożony po upływie terminu do wniesienia apelacji.

Uzasadnienie

Przystawione do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego na podstawie art. 393¹⁴ § 1 k.p.c. zagadnienie prawne, przytoczone na wstępie uchwały, powstało w sprawie, w której uczestniczka postępowania wniosek o przywrócenie terminu do doręczenia jej postanowienia o zniesieniu

współwłasności wraz z uzasadnieniem złożyła po upływie terminu przewidzianego w art. 369 § 2 k.p.c. Wniosek o przywrócenie terminu został przez Sąd Rejonowy oddalony, a Sąd drugiej instancji oddalił zażalenie na powyższe postanowienie.

Rozważając – w pierwszej kolejności – zachowanie warunków formalnych złożonej przez uczestniczkę postępowania kasacji (art. 393⁸ k.p.c.), Sąd Najwyższy wskazał na wstępną kwestię wymagającą rozstrzygnięcia, a mianowicie, czy postanowienie sądu drugiej instancji oddalające zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji oddalające wniosek o przywrócenie terminu do złożenia żądania uzasadnienia orzeczenia tego sądu jest orzeczeniem kończącym postępowanie, jeżeli żądanie to zostało złożone po terminie przewidzianym w art. 369 § 2 k.p.c.

W tej kwestii Sąd Najwyższy powołał się na rozbieżne orzecznictwo, dotyczące pojęcia „postanowień kończących postępowanie w sprawie” (art. 392 § 1 k.p.c.). Wskazał, z jednej strony, na postanowienia z dnia 14 listopada 1996 r., I CKN 7/96 (OSNC 1997, nr 3, poz. 31), z dnia 28 kwietnia 1997 r., I PKN 121/97 (OSNAPUS 1998, nr 5, poz. 155), z dnia 22 kwietnia 1998 r., I CKN 932/97 (nie publ.) i z dnia 29 kwietnia 1998 r., I CKN 713/97 (nie publ.), stwierdzające, że orzeczenia te nie są postanowieniami kończącymi postępowanie w sprawie i kasacja od nich nie przysługuje. Taki pogląd wyraził też Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 11 sierpnia 1999 r., I CKN 389/99 (nie publ.), posługując się odmienną argumentacją od przytaczanej w dotychczasowym orzecznictwie sądowym. Z drugiej strony – jako odmienne ze względu na wyrażony pogląd i jego argumentację – zostały przytoczone postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 1997 r., I CKN 101/97 (nie publ.), z dnia 22 października 1997 r., I CZ 131/97 (nie publ.) i z dnia 27 października 1998 r., III CKN 626/98 (nie publ.).

W orzeczeniach tych Sąd Najwyższy przyjął, że omawiane postanowienia mają charakter postanowień kończących postępowanie w sprawie (art. 392 § 1 k.p.c.). Argumentacja przytoczona na uzasadnienie tego poglądu określa postanowienia kończące postępowanie w sprawie jako zamykające drogę do wydania wyroku, a także postanowienia dotyczące całości sprawy, a będące ostatnim orzeczeniem wydanym w procesie.

W kolejnym postanowieniu z dnia 9 grudnia 1998 r., II CZ 128/98 (nie publ.), przytoczonym w uzasadnieniu przedstawionego zagadnienia prawnego, Sąd Najwyższy stwierdził, że orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie jest takie orzeczenie, po wydaniu którego, dalsze postępowanie – pomijając wypadki

wznowienia postępowania i przywrócenia terminu – nie może się toczyć.

Postanowienie sądu drugiej instancji oddalające zażalenie na postanowienie odmawiające doręczenia wyroku sądu pierwszej instancji z uzasadnieniem podlega – według zapatrywania wyrażanego w ostatnio powołanym postanowieniu z dnia 9 grudnia 1998 r. – zaskarżeniu w drodze kasacji, jeżeli w chwili wydania tego postanowienia upłynął już termin do wniesienia apelacji bez żądania uzasadnienia (art. 369 § 2 k.p.c.). Jeżeli zatem postanowienie sądu drugiej instancji w przedmiocie odmowy doręczenia wyroku z uzasadnieniem zapadłoby przed upływem tego terminu, nie kończyłoby postępowania, wobec braku przeszkody do złożenia apelacji.

Dla wyczerpania tej kwestii wskazać należy pominięte w uzasadnieniu przedstawionego zagadnienia prawnego stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów tego Sądu z dnia 24 listopada 1998 r., III CZP 44/98 (OSNC 1999, nr 5, poz. 87). Przyjmując kryterium znaczenia postanowień dla postępowania sądowego, Sąd Najwyższy w powołanej uchwale wskazał, że postanowieniami kończącymi postępowanie w sprawie są postanowienia zamykające drogę do wydania orzeczenia sądu danej instancji, rozstrzygającego istotę sprawy w procesie (wyrokiem) lub postępowaniu nieprocesowym (postanowieniem), a ponadto postanowienia, które kończą sprawę jako pewną całość poddaną pod osąd, a więc dotyczące całości sprawy, a będące ostatnimi orzeczeniami wydanymi w postępowaniu.

Sąd Najwyższy, podejmując uchwałę o treści przytoczonej na wstępie zważył, co następuje:

Przytoczone rozstrzygnięcia, ich motywacja oraz poglądy doktryny potwierdzają, że pojęcie postanowień kończących postępowanie w sprawie jest rozbieżnie i definiowane przy zastosowaniu różnych kryteriów. Wprowadzone w kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r. rozróżnienie tylko na dwa rodzaje postanowień – kończące postępowanie w sprawie i nie kończące postępowania w sprawie, było reakcją ustawodawcy na nieścisłości legislacyjne i niezbyt jasną klasyfikację postanowień pod rządem uchylonego kodeksu. Podział ten, określony został w literaturze przedmiotu jako nie budzący wątpliwości i usuwający ujemne następstwa dotychczasowego stanu prawnego. Charakteryzowany był – bezpośrednio po wejściu w życie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego – jako jasny i nie budzący wątpliwości. Do osiągnięcia tego stanu niezbędnym było

– jak wyjaśniono w uzasadnieniu projektu kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. – zerwanie z pojęciem „postanowienia kończącego postępowanie” i wprowadzenie do projektowanego kodeksu pojęcia „postanowienia kończącego postępowanie w sprawie”. Nastąpiło zatem zacieśnienie – w obowiązującym kodeksie – pojęcia postanowienia kończącego postępowanie „w sprawie”.

W literaturze przedmiotu, obejmującej wypowiedzi autorów, zaliczanych do grona twórców kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r., zgodnie przyjmowano, że za kończące postępowanie w sprawie należy uważać te postanowienia, które kończą całość postępowania, a nie tylko jego fragment. Pogląd taki, bądź z dodaniem innych cech mających charakteryzować omawiane postanowienia jako kończące postępowanie w sprawie, był aprobowany w późniejszej literaturze przedmiotu. Najogólniej można wskazać, że postanowienia te definiowane były jako zamykające drogę do wydania wyroku oraz jako postanowienia dotyczące całości sprawy, a będące ostatnim orzeczeniem wydanym w postępowaniu. Próbę usystematyzowania kryteriów mających określić istotę postanowień kończących postępowanie podejmowano w licznych opracowaniach, które wskazują na trudności wynikające z posługiwania się kilkoma pozytywnym kryteriami bądź też z formułowania kryteriów negatywnych, koncentrujących się na poszczególnych rozstrzygnięciach. Odnotować także należy konsekwentne wypowiedzi w literaturze przedmiotu, nawiązujące do zamiaru ustawodawcy zacieśnienia kręgu postanowień zaskarżalnych kasacją do orzeczeń kończących postępowanie jako całości przez wprowadzenie zwrotu „ w sprawie”.

Stosownie do art. 392 k.p.c., kasacja do Sądu Najwyższego przysługuje stronie od wyroku lub postanowienia, wydanych przez sąd drugiej instancji i kończących postępowanie w sprawie. Sąd Najwyższy odwoływał się w uzasadnieniu zagadnienia prawnego do art. 392 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym przed wejściem w życie ustawy z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 48, poz. 554). Pominięcie zatem w treści przedstawionego zagadnienia prawnego wyrazów „w sprawie” jest skrótem powtarzającym się także w uzasadnieniu.

Rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia prawnego zależy od wyniku wykładni zawartej w wymienionym przepisie zasady stwierdzającej, że kasacja

przysługuje od wyroku lub postanowienia „wydanych przez sąd drugiej instancji i kończących postępowanie w sprawie”. Ściślej rzecz ujmując, chodzi o kryterium wyróżniające postanowienia kończące postępowanie w sprawie i prawidłowe zakwalifikowanie – w ramach przyjętego w kodeksie postępowania cywilnego podziału na postanowienia kończące i nie kończące postępowanie w sprawie (art. 356, 359 i 394 § 1) – postanowienia sądu drugiej instancji, oddalającego zażalenie na postanowienie o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu do żądania uzasadnienia orzeczenia sądu pierwszej instancji, jeżeli wniosek ten został złożony po upływie terminu w art. 369 § 2 k.p.c. przewidzianego. Przytoczone przez zwykły skład Sądu Najwyższego rozbieżności poglądów rodzą – w ocenie tego składu – szersze wątpliwości, co zdaje się potwierdzać uzasadnienie przedstawionego zagadnienia prawnego. Ograniczone ono jednak zostało tylko do sytuacji sformułowanej w sentencji tego zagadnienia. Nie wpływa to jednakże na zakres – w świetle powołanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego – rozważań nad rozumieniem pojęcia postanowienia kończącego postępowanie w sprawie.

Według art. 392 k.p.c. w brzmieniu nadanym powołaną ustawą z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, kasacja przysługuje od postanowień wydanych przez sąd drugiej instancji w przedmiocie odrzucenia pozwu lub umorzenia postępowania kończących postępowanie w sprawie. Wątpliwości objęte przedstawionym zagadnieniem prawnym nie tracą zatem na aktualności po ostatniej nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, co potwierdza treść art. 393¹⁸ § 2 k.p.c. w nowym brzmieniu.

Każdy sąd orzekający dąży przede wszystkim do realizacji głównego zadania jakim jest rozstrzygnięcie sprawy merytorycznie, tj. sprawdzenie i ostateczne ustalenie słuszności żądań powoda lub wydanie orzeczenia co do istoty sprawy. Realizując to zadanie, sąd musi rozstrzygać szereg wstępnych kwestii, zmierzających do uporządkowania toku procesu (postępowania). Można zatem stwierdzić, że postępowanie incydentalne jest nieodłącznym elementem postępowania i umożliwia jego kontynuowanie. Ferowane postanowienia, nie kończą postępowania w sprawie, usuwają pewne przeszkody, umożliwiając dalsze prowadzenie procesu lub też – jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 8 kwietnia 1997 r., I CZ 22/97 (OSNC 1997, nr 10, poz. 147) – zamykają jakiś fragment sprawy, jej boczny nurt, rozstrzygają kwestie wypadkowe bądź też finalizują postępowanie pomocnicze albo czynności przygotowawcze.

Kodeks postępowania cywilnego – także po ostatniej nowelizacji dokonanej powołaną ustawą z dnia 24 maja 2000 r. – wyróżnia postanowienia kończące postępowanie w sprawie (art. 393¹⁸ § 2, art. 394 § 1 w brzmieniu ustalonym nowelą), orzeczenia kończące postępowanie (art. 338 § 1), orzeczenia kończące sprawę w instancji (art. 108 § 1) i postanowienia kończące postępowanie zażaleniowe (art. 397 § 1 w nowym brzmieniu). Pojęcia postanowienia kończącego postępowanie w sprawie nie można rozpoznawać w oderwaniu od konkretnej sytuacji, w jakiej to sformułowanie funkcjonowało zarówno na gruncie art. 392 k.p.c. w brzmieniu poprzednio obowiązującym, jak i przepisów art. 393¹⁸ § 2 i 394 § 1 k.p.c. w brzmieniu ustalonym powołaną ustawą z dnia 24 maja 2000 r.

Przytoczone przepisy procesowe przez „sprawę” określają poddany rozstrzygnięciu sądu stosunek regulowany przepisami prawa materialnego. Określają one przedmiot postępowania jurysdykcyjnego w sprawie cywilnej. Według przyjętego kryterium, sprawami cywilnymi są sprawy, w których ochrona prawna jest – stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego – udzielana ze względu na prawa (obowiązki) albo stan prawny podmiotów stosunków prawnych o charakterze równorzędnym. W rozumieniu art. 1 k.p.c., mogą to być sprawy cywilne wynikające ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz z prawa pracy, a także w innych sprawach, do których mają zastosowanie przepisy kodeksu.

Sprawami cywilnymi są zatem sprawy w znaczeniu merytorycznym, stanowiące główny przedmiot rozstrzygnięcia sądu. W tym ujęciu przez „sprawę” należy rozumieć spór, całość sporu. Pojęcie to nie obejmuje różnorodnych kwestii, co do których sąd wypowiada się w toku postępowania bądź podejmuje je w związku z rozstrzygnięciem sprawy. Do tej kategorii należy także postanowienie sądu drugiej instancji oddalające zażalenie na postanowienie o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu do żądania uzasadnienia orzeczenia sądu pierwszej instancji.

Wyrażonego zapatrywania nie podważa okoliczność, że kodeks postępowania cywilnego posługuje się pojęciem „sprawy” także dla określenia spraw, których przedmiotem nie jest określenie sporu (np. art. 656) lub do spraw, w których sąd w ogóle nie wydaje żadnego postanowienia (art. 662) i nie wchodzi w rachubę żaden środek odwoławczy (art. 1130). Takie uregulowanie potwierdza spostrzeżenia poczynione w doktrynie, co do istniejącego w kodeksie postępowania cywilnego zróżnicowania tego terminu, i uzasadnia podniesiony wniosek o konieczności

ustalania w każdym wypadku treści pojęcia sprawy. Termin sprawa jest w kodeksie postępowania cywilnego używany w kilku odmiennych znaczeniach.

Wyrazem dążenia ustawodawcy do jednolitego posługiwania się terminem postanowienia kończącego postępowanie w sprawie – w obrębie środków odwoławczych – jest uregulowanie dopuszczalności zażalenia w procesie, zawarte w art. 394 § 1 k.p.c. Przepis ten wyróżnia postanowienia kończące postępowanie w sprawie, a inne – tamże wymienione postanowienia – indywidualizuje przez określenie ich przedmiotu. Na oznaczenie tych kwestii incydentalnych ustawa nie używa określenia "sprawa".

Dotyczą one kwestii związanych z tokiem postępowania i obejmują postanowienia o odmowie odrzucenia pozwu, o przekazaniu sprawy innemu sądowi, podjęcia postępowania w innym trybie, zawieszenia postępowania, odmowy podjęcia tego postępowania i odrzucenie zażalenia. Kolejną, dającą się wyodrębnić – ze względu na przedmiot rozstrzygnięcia – grupą postanowień, w obrębie enumeratywnie wymienionych w art. 394 § 1 k.p.c., stanowią postanowienia typowo uboczne w stosunku do meritum sprawy i bezpośrednio nie związane z tokiem sprawy ani też z poszczególnymi czynnościami procesowymi dotyczącymi istoty rozpoznawanej sprawy. Należą do niej postanowienia o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych (ustanowienia adwokata), cofnięcie takiego zwolnienia, skazanie świadka, biegłego, strony i osoby trzeciej na grzywnę, zarządzenie przymusowego sprowadzenia i aresztowania świadka, oddalenie opozycji przeciwko wstąpieniu interwenienta ubocznego, zwrot kosztów, jeżeli strona nie składała środka zaskarżenia co do istoty sprawy, wynagrodzenia biegłego oraz wyłączenie sędziego. Odmowa uzasadnienia orzeczenia i jego doręczenia, obok rygoru natychmiastowej wykonalności, sprostowania lub wykładni orzeczenia (ich odmowy), stanowią czynności sądu orzekającego nie związane z istotą sprawy, które ustawodawca poddał kontroli w drodze zaskarżenia ich zażaleniem.

Bezspornie ustalony fakt, że strona (uczestnik postępowania) nie zgłosiła w terminie przewidzianym w art. 328 § 1 k.p.c. żądania sporządzenia i doręczenia jej uzasadnienia orzeczenia, a następnie podjęła czynności zmierzające do przywrócenia uchybionego terminu, pozostaje bez wpływu na charakter postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu do sporządzenia uzasadnienia orzeczenia. Nie istnieją bowiem podstawy do przyjęcia

– jak to zdaje się wynikać z uzasadnienia postanowienia z dnia 27 października 1998 r., III CKN 626/98 (nie publ.) – że postanowienie, którego przedmiotem jest odmowa uzasadnienia orzeczenia oraz jego doręczenia, nie jest postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie, a walor orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie zyskuje dopiero postanowienie sądu drugiej instancji, aprobowujące oddalenie wniosku o przywrócenie terminu do dokonania tych czynności.

Przytoczone orzeczenie pomija przyjęte w orzecznictwie kryterium postanowienia kończącego postępowanie w sprawie i argumentację mającą dowodzić jego zasadności zawartą m.in. w uzasadnieniach orzeczeń Sądu Najwyższego poprzedzających to postanowienie (m.in. z dnia 3 kwietnia 1997 r., I CZ 27/97, OSNC 1997, nr 9, poz. 130, z dnia 8 kwietnia 1997 r., I CZ 22/97, OSNC 1997, nr 10, poz. 147 i z dnia 11 maja 1998 r., I CKN 229/98, OSNC 1999, nr 1, poz. 8).

Argument odwołujący się do stanowiska doktryny i orzecznictwa o przysługiwaniu kasacji od postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego zażalenie na postanowienie, którego przedmiotem jest oddalenie wniosku o przywrócenie terminu do wniesienia apelacji, stał się – w odniesieniu do orzecznictwa sądowego – nieaktualny wobec treści uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2000 r., III ZP 1/00 (OSNC 2001, nr 1, poz. 1) stwierdzającej, że od postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji oddalające wniosek o przywrócenie terminu do wniesienia apelacji kasacja nie przysługuje. W uzasadnieniu tej uchwały, potwierdzającej kierunek orzecznictwa zapoczątkowany postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 11 sierpnia 1999 r., I CKN 367/99 (OSNC 2000, nr 3, poz. 48), wyrażony został pogląd potwierdzający wypadkowy charakter postępowania o przywrócenie terminu do dokonania czynności procesowej, którego celem jest jedynie ocena zasadności wniosku o przywrócenie terminu, w tym zbadanie, czy zaniechanie dokonania czynności było spowodowane okolicznościami niezawinionymi przez stronę.

Powyższe rozważania dają podstawę do stwierdzenia, że przyjęte w przeważającej części doktryny i orzecznictwa cechy charakteryzujące postanowienie kończące postępowanie w sprawie nie zostały podważone, co uzasadniało rozstrzygnięcie, jak w uchwale.

